

Туйбаев Р.Ж.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМДАРЫНДАГЫ
ЖАНА ТЕОРИЯСЫНДАГЫ АВТОМОБИЛДИК ТРАНСПОРТ МЕНЕН
ТАШУУ БОЮНЧА МИЛДЕТТЕНМЕЛЕР**

Туйбаев Р.Ж.

**ОБЯЗАТЕЛЬНОСТЬ ПО ПЕРЕВОЗКЕ АВТОМОБИЛЬНЫМ ТРАНСПОРТОМ В
ТЕОРИИ И В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

R.Zh. Tuibaev

**OBLIGATION TO TRANSPORT BY ROAD IN THE THEORY AND
LEGISLATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 347.463

Кызмат көрсөтүү милдеттенмелердин ичинде өзгөчө орунду ээлеген транспорттук милдеттенмелер жөнүндө талкуу жүрөт, транспорттук милдеттенмелердин ядросу болгон ташуу келишими жөнүндө суроолор талкууланат. Уюштуруучулук келишимдердин алкагында ташуу процесине даярдык көрүү боюнча көптөгөн суроолор чечилгендиктен, анын алкагында аткарылуучу иш-аракеттердин мазмуну жарандык кодекстин, транспорттук уставдардын жана кодекстердин эрежелери менен аныкталгандыкты баамдалып бул келишимдерди транспорттук келишимдердин катарына киргизүү негизи аргументтелет.

Негизги сөздөр: сатып алуу-сатуу, алмашуу, тартуулоо, рента, тейлөө, камсыздандыруу, инфратүзүм, автоунаа, транспорт, транспорттук милдеттенмелер, ташуу, жарандык кодекс, ташуу келишими, жүк, сактоо, ижара, экспедиция.

В данной статье речь идет о транспортных обязательствах, которые занимают особое место среди обязательств по оказанию услуг, о договоре перевозки которое является ядром транспортных обязательств. Устанавливается, что транспортные обязательства в гражданском праве могут быть представлены в виде определенной системы, основными элементами которых являются перевозочные и вспомогательные обязательства. Аргументируется то, что перевозочные обязательства опосредуют перемещение грузов в пространстве магистральным видом транспорта, а вспомогательные призваны обеспечить успешное выполнение процесса перевозки.

Ключевые слова: купля-продажа, мена, дарение, рента, обслуживание, страхование, инфраструктура, авто-транспорт, транспорт, транспортные обязательства, перевозка, договор перевозки, гражданский кодекс, хранение, аренда, экспедиция, груз.

This article deals with transport obligations that take a special place among the obligations to provide services, the contract of carriage which is the core of the transport obligations. It is established that transport obligations in civil law can be represented in the form of a certain system, the main elements of which are transportation and support obligations. It is argued that the transportation obligations mediate the

movement of goods in space by the main mode of transport and the auxiliary ones are designed to ensure the successful performance of the transportation process.

Key words: buying and selling, exchange, gift, rent, maintenance, insurance, infrastructure, motor transport, transport, transport obligations, transportation, contract of carriage, civil code, storage, lease, expedition, cargo.

Кыргыз Республикасында милдеттенмелердин аныктамасы мыйзамдык аныктама болуп саналат. Анткени анын легалдуу конструкциясы Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинин (мындан ары КРнын ЖК) 307 беренесинде: “Милдеттенмеге жараша бир жак (карызкор) экинчи жактын (кредитордун) пайдасына белгилүү бир аракеттерди жасоого: мүлктү өткөрүп берүүгө, иш аткарууга, акча төлөөгө жана башка нерселерди жасоого же белгилүү бир аракетти аткарууга милдеттүү, ал эми кредитор карызкордон милдеттенмесин аткарууну талап кылууга укуктуу” деп аныкталган [1].

Баардык эле мамлекетте ал мыйзамда чагылдырылбаганын белгилеп кеткибиз келет. Атап айтканда, француздук жарандык кодекс “милдеттенме” деген терминге легалдуу аныктама бербейт, ал доктринада келишимдин түшүнүгүнөн келип чыгат. Ченемдүү мүнөзгө ээ болгон милдеттенменин жалпы түшүнүгү Англиянын жана АКШ нын прецеденттик укугунда жана мыйзамдарында да жок. Швецариялык милдеттенмелик мыйзам да милдеттенменин аныктамасын камтыган эмес. Германиялык жарандык мыйзамдар жыйнагы да милдеттенмелердин жалпы аныктамасына таянат [2].

Жарандык укуктун теориясында келишимди түзүүнүн натыйжасында пайда болгон милдеттенмелердин түрлөрүн айырмалашат: мүлктү менчикке өткөрүп берүү боюнча милдеттенмелер (сатып алуу-сатуу, алмашуу, тартуулоо, рента); мүлктү колдонууга берүү боюнча милдеттенмелер (ижарага берүү келишими, акысыз колдонуу келишими); иштерди аткаруу

боюнча милдеттенмелер (турмуш-тиричилик, курулуш подряды ж.б.); кызмат көрсөтүү боюнча милдеттенмелер.

Кызмат көрсөтүү боюнча келишимдик милдеттенмелер келишимдердин эң чоң тобун түзөт, анткени, кызмат чөйрөсү экономиканын эң эле перспективдүү, эң кеңири таркаган, тез өнүгүп келе жаткан тармактарынын бирден-бири болуп эсептелет. Дээрлик бардык уюмдар тиги же бул формада кызмат көрсөтүү менен алек. Кызмат чөйрөсү тез өсүүсү менен жана жаңы кызматтын түрлөрүнүн пайда болушу менен өндүрүштүк чөйрөнү ашып барууда.

КРнын жарандык кодексинде затташтырылбаган (буюмдалбаган) кызматтарды камтыган медициналык, аудитордук, юридикалык, маалымат жана байланыш кызматтар, окутуу боюнча кызматтар деген акы төлөп кызмат көрсөтүү келишимдери бар. Бирок, бир келишим (акы төлөп кызмат көрсөтүү) кызматтардын бардык түрүн камтый албайт жана тиги же бул кызматтардын укуктук жөнгө салуу өзгөчөлүктөрүнө, маанисине байланыштуу, мыйзам чыгаруучу жарандык кодекске атайын мындай бөлүмдөрдү белгилеген: камсыздандыруу боюнча кызматтар, банктык тейлөө, сактоо, мүлктү ишенимдүү башкаруу жана ошондой эле ташуу боюнча кызматтар.

Жогоруда баамдалгандай, ташуу боюнча кызматтар, кызмат көрсөтүү милдеттенмелердин ичинде өзгөчө орунду ээлеп, транспорттук милдеттенмелерди пайда кылат. Жарандык кодексте бул милдеттенмелерге 32 бап “Ташуу” жана 33 бап “Транспорт экспедициясы” арналган.

Юридикалык илимде, транспорттук милдеттенмелер бирдиктүү обочолонгон милдеттенмелик түрдү түзбөстөн өз алдынча милдеттенмелердин жыйындысынан куралат деп белгиленген [3]. Ошону менен бирге транспорттук милдеттенмелер категориясына, экономикалык жана юридикалык белгилерине карабастан, транспорттук ишмердүүлүктү ортомчулаган баардык милдеттенмелер кириши мүмкүн.

Аларды бириктирүүнүн жана бир тутумда чогуу кароонун негизи катары керектөөчү нарктын мүнөзү жана колдонуу чөйрөсү – кызматтар, башкача айтканда затташтырылбаган жумуштар боло алат. Экономикалык теориянын позициясы боюнча ар кандай керектөөчүлүк нарк – товар, жумуш эмгектин натыйжасы болот. Бирок биринчи учурда болсо эмгектен жаралган керектөөчүлүк нарктын формасы анык көрүнүүдө, ал буюм катары чагылдырылат, ал эми экинчи учурда – эмгек процесси түздөн-түз затташтырылган натыйжа катары чагылдырылбайт.

Ушуга байланыштуу, укуктук жөнгө салуу чөйрөсүнө эмгек жыйынтыктарын алмаштыруу актысы гана эмес эмгек процесси өзү да кирет. Ошондуктан, биринчи учурда, милдеттенмедеги тараптардын мамилелери убакыт боюнча алмашуу актысы боюнча чектелсе, ал эми экинчи учур белгилүү бир жумушту аткаруу мезгилиндеги катышуучулардын кызматташуусу менен мүнөздөлөт. Акыркысы подряд милдеттенмелери менен кызмат көрсөтүү милдеттенмелеринин окшоштугунун алдын алат. Ошону менен бирге,

подряд иштерин аткарууда иштин жыйынтыгы буюмдашылган көрүнүшкө ээ болот жана ага ылайык, эмгек процессинин өзүнөн ажыратылат. Ал эми, кызмат көрсөтүүдө эмгек жыйынтыгы эмгек процесси менен кошулуп кетет, андан өзүнчө боло албайт. Бул жерден эмгектин пайдалуу жыйынтыгы биринчи учурда кызматтын буйрутмачынын кыймыл аракеттери менен керектелсе, экинчи учурда, эмгектин жыйынтыгын керектөө процесси кызматтарды көрсөтүү процессине дал келет, аталган процесстер бирөө болуп кошулуп калышат.

Биринчи учурда, керектөө процесси мүлктү-эмгектин буюмдашылган жыйынтыгын колдонууну көздөйт. Экинчи учурда, эмгек процессинин бүтүшү менен пайдалуу жыйынтыкты керектөө процесси да бүтөт. Түздөн-түз эмгек процессине байланышы бар жыйынтыктын өзү жөнүндө кеп болуп жатат, анткени башка да натыйжалар: маселен, жеткирилген жерде жүктү түздөн-түз багыты боюнча колдонуу мүмкүнчүлүгү болушу мүмкүн.

Демек, акыркы учурда болсо, кызмат берүүчүнүн ишмердүүлүгүндө буюмдашылган жыйынтыктын жок болуусу кызмат чөйрөсүндөгү мамилелердин өздүк спецификасын шарттайт. Ошону менен бирге, юридикалык адабияттарда кызматтын табиятына караштуу дагы башка ой-пикирлер айтылган. Бул учурда, адатынча К.Маркстын айтуусуна шилтеме жасашат: “Кызмат бул товардынбы, жумуштунбу – тигил же бул керектөөчүлүк нарктын пайдалуу иш-аракеттеринен башка бир нерсе” [4]. Ошондуктан, кээде объектиси боюнча ташууну жана подрядды айырмалай алышпайт.

Мисалы, жарандык укук деген бир окуу-китебинде “подрядчы аткарган буйрутма жумуштун жыйынтыгы, кандайдыр-бир буюмду пайда кылуу менен же болбосо кызмат көрсөтүү менен аныкталаары” тастыкталган [5]. Дал ушундай ойду И.Л. Брауде дагы карманган. Анын пикири боюнча, подрядчиктин жумушун кандайдыр бир буюмду даярдоо же кызматтарды көрсөтүү түзөт деп санаган [6]. Келтирилген көз карашка караганда, С.С. Алексеев жарандык укуктагы объектердин, укуктук мамилелердин өзгөчөлүктөрүн белгилөө менен, “иш-аракеттердин жыйынтыгын, анын ичинде: милдеттүү жактын жүрүм-турумунан бөлүнгөн (мисалы, подряд мамилелери боюнча жумуштардын жыйынтыгы) жана чындыгында милдеттүү жактын жүрүм-турумунан тап-такыр бөлүнгүс, анын катарында ар түрдүү кызматтарды” өз алдынча объект катары карайт [7].

Мындай ойлор “Жарандык укук” китебинин авторлору менен дагы айтылган. Алар экинчи тектеги кызматтарга сезүүчү (буюмдалган) жыйынтыкты калтырбаган, анын аткаруучуларынан өзүнчө өкүм сүргөн кызматтарды киргизип, “булар подряд келишиминин предмети боло албайт” дешкен [8]. Манызы боюнча, мындай эле позицияны В.Г. Бердиков да карманган. Ал тек гана, кызматтарды көрсөтүү боюнча мамилелерге “подряд келишиминин эрежелерин түздөн-түз эмес, мыйзамдын аналогиясы тартибинде

колдонуу керектигин” белгилеген. Анткени, “кызматтар келишими” деп аталган келишим биздин мыйзамдарыбыз менен жөнө салынган эместигин айткан [9]. Кызмат көрсөтүү боюнча укуктук мамилелерди подряддык деп жиктелишин талашкан көпчүлүк авторлор, талаш-тартыштарды чечүүдө юрисдикциялык органдар Жарандык кодексин подряд келишими жөнүндөгү эрежелерди эмес, атайын ченемдик актыларды негизге алышкандыгын көрсөтүшкөн [10].

Ошону менен бирге, кээ бир учурда подряд келишимдерине өзүнчө бир окшош кызмат көрсөтүү келишимдерин киргизүү 1964-ж. жарандык кодексте кандайдыр-бир кызматтар келишими жөнүндө жалпы эрежелердин жоктугу менен жооп берилиши мүмкүн. Азыр юридикалык күчкө ээ болуп турган Жарандык кодекс жалпы эреже боюнча, подрядчике жумушту өзүнүн каржаттары, материалдары жана күчү менен аткаруу милдетине жанаша подряд келишими менен аткарылуучу жумуштун мазмунун ачып берет: бул буюмду даярдоо же кайра иштетүү же болбосо буюртмачыга башка иштин натыйжасын тапшыруу (КРнын ЖКнин 624-бер). Демек, мындан подряд келишиминин предмети болуп тек гана жеке аныкталган жана буюмдашылган жыйынтык эсептелээрин көрдүк.

Адатта, ташуу милдеттемелерин транспорттук милдеттемелеринин ядросу деп аташат [11]. Ошол эле учурда, ташуу бир нече жардамчы (көмөкчү) кызматтар менен коштолоруу белгиленет. Ташуу өндүрүштүк ишмердүүлүктү камтыйт жана ар бир өндүрүштөй эле даярдык көрүүгө муктаж. Жүктү берүү боюнча иш-аракеттердин жана ушуну аткаруу боюнча жасалган комплекстүү операциялардын жыйындысы жардамчы (көмөкчү) милдеттемелердин мазмунун түзөт. Мындай иш-аракеттер ташуунун жыйынтыктоочу баскычында (жүктү кабыл алууда) да аткарылышы мүмкүн.

Көмөктөшчү операциялар технологиялык жактан караганда ташуу менен алдын алынат жана бирдиктүү транспорт процессинин курамдуу бөлүгү болуп саналат, аларды аткаруу, адатынча, уюштуруучулук болуп обочолонот. Чынында, юридикалык адабияттарда ташууга караштуу көп технологиялардын бирдигинде эмес, а процесстин үзгүлтүксүздүгүндө, бир операцияларды аткаруу башка операциялар менен шартталган учурда жүк операцияларын аткаруу ирээтинде экендиги белгиленген [12].

Бирок, акыркысы дал ошо, ташуу түшүнүгү менен камтылган, убакытта жана мейкиндикте бир нече операциялардын жана жумуштардын көлөмү макулдашылгандыгын, бирдиктүү технологиянын бардыгын билдирет. Жүктөп-түшүрүү иштеринин ыкмалары жүктү ташууну ишке ашырган усулдардан айырмаланаары түшүнүктүү, бирок, макулдашылгандыгы үчүн алар транспорт процессинин үзгүлтүксүздүгүн (бирдигин) камсыз кылып турат.

Ташууда мейкиндикте жүктөрдү, жүргүнчүлөрдү жана багажды которуштуруу болгон транспорттук кызматтын маңызы анык көрүнүп турат. Ошондой эле айду транспорт каражаттарын буксирлөө кызматына

карата айтсак болот, бирок, юридикалык адабиятта, буксирлөө келишиминин укуктук табияты боюнча бирдиктүү ой жок.

Бирок, табиятына баа берүүдөгү кайчы пикирлер транспорттук кызматты көрсөтүүнүн маңызына байланыштуу эмес, бул жерде пайда болгон милдеттенменин табиятына гана байланыштуу [13]. Тактап айтканда, ташуунун бир түрү болуп саналабы же өзгөчө ыкмалар менен объектилерди жеткирүү боюнча өз алдынча милдеттенмеби деген ойдун алкагында гана талаш-тартыштар бар. Ошондуктан, ташууну жана буксирлөөнү транспорттук милдеттемелердин катарына кошуу эч кандай күмөн жаратпайт.

Муга чейин консенсуалдуу болгон чартер келишиминин (фракт боюнча ташуунун) укуктук табияты боюнча бирдиктүү көз караштар болгон эмес. Юристердин көпчүлүгү чартер келишими (фрактоо) ташуу келишиминин бир түрү экендигин айтып келишкен. Азыркы учурда, бул суроо маңызы боюнча “күн тартибинен” алынып салынды, анткени Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинин 704-беренесине ылайык чартер келишими жүктөрдү, жүргүнчүлөрдү жана багажды ташуу үчүн бир же бир нече рейске бир же бир нече транспорт каражатын бүт бойдон же анын бир бөлүгүн берүү максатында түзүлөт. Дал ушундай эле келишим Кыргыз Республикасынын аба кодексинде да каралган [14]. Демек, каражатты фрактоо (чартер) транспорттук милдеттемелерди пайда кылат. Анткени, анын негизги максаты – мейкиндикте которуштуруу болуп саналат.

Транспорт экспедициясынын келишими дагы транспорттук келишимдер тутумуна кирет. Анткени, жүктөрдү жеткирүүнү камсыздоо максатында түзүлөт. Бирок, бул келишимди түзүүнүн натыйжасында пайда болгон мамилелер, бир караганда башкача көрүнүшү мүмкүн.

Транспорттук процессти уюштурууда – транспорттук экспедиция келишиминин мааниси өтө чоң. Адатта, ташуу – жөнөтүүчүнүн кампасынан алуучунун кампасына чейин жүктүн жүрүш процессин (кыймылын) толугу менен камтый албайт. Ташууну алдын алган, жыйынтыктаган да, дагы бир ирет иштерди аткарууну талап кылат. Жүктү жөнөтөөрдөн мурда, адатта, аны жөнөтүү пунктуна жеткирүү абзел, ташуучуга берүү керек, ошондой эле, ташуу кагаздарын тариздөө да шарт. Ал эми, көздөгөн пунктка жүк келгенде - аны ташуучудан алып жүктү алууга ыйгарым укуктуу жакка жеткирүү керек. Ташууга көмөк кылуучу (жардамчы, кошумча) мындай жумуштардын мазмуну, эреже эсебинде транспорттук экспедиция деп аталат. Ушуга байланыштуу, транспорттук экспедиция келишимин тек гана транспорттук-көмөк көрсөтүүчү келишим деп саноого толук негиздер бар жана ал келишим жүктү ташуу боюнча мамилелердин пайда болушуна чейин түзүлүшү керек.

Транспорттук экспедиция келишиминин негизинде, ошондой эле, ар түрдүү тектеги операциялар жана кызматтар аткарылат, анын ичинде ташуу процессин баштоону жана аяктоону камсыз кылган жүктөө жана түшүрүү иштери кирет. Ошону менен

бирге, мындай иштерди аткаруу өзүнчө бир келишимдин предмети болгон учурлар аз эмес. Аны түзүү мүмкүнчүлүгү транспорттук уставдарда жана кодекстерде каралган. Мыйзам чыгаруучу ташуу келишиминин болочоктогу катышуучуларына жүктөө-түшүрүү иштерин аткаруу боюнча милдеттерди бөлүштүрүп жатып, эгерде келишимдин контрагентинде мүмкүнчүлүк болсо, бул милдетти ага жүктөөгө жол берет. Алсак, Эреженин 22 параграфында [15]: “Автотранспорт каражатына жүктөрдү жүктөө, бекитүү, жабуу жана жүктөрдү байлаштыруу - жүк жөнөтүүчү тарабынан жүргүзүлөт, ал эми жүктү түшүрүү, бекиткичтерди жана жабууларды чечүү - эгер жүктү ташуу келишиминде башкача каралбаса, жүктү кабыл алуучу тарабынан аткарылат” деп жазылган. Бул жерде “эгерде жүктү ташуу келишиминде башкача каралбаса” деп жазылууда. Демек, келишим боюнча мындай иштерди ташуучулар, инфратүзүмдүн ээлери, жеке ишкерлер жана башка юридикалык жактар да аткарышы мүмкүн.

Жогоруда аталган жактар (автотранспорт уюму) менен көрсөтүлгөн иштерди аткаруу зарылдыгы, анын ичинде, эки себеп менен шартталат:

1. Жүк алуучунун дарегине үзгүлтүксүз, массалык санда жүктөрдүн келиши;

2. Жүктөп-түшүрүү аянтчада, жүктөө-түшүрүү жана башка иштерди аткарууга багытталган көтөрүптүшүрүүчү механизмдердин жана жабдуулардын жоктугу же аз санда болушу.

Жүк жиберүүчүнүн ордуна ташуучулар же башка жактар менен аткарылган жүктөө-түшүрүү жумуштары боюнча баары бир жөнөтүүчү милдеттүү бойдон кала берет. Юридикалык адабиятта айкын белгиленгендей, өзгөчө келишимди түзүү жөнөтүүчү жүктөө боюнча милдеттерин ташуучунун алдында турган милдеттерине кошуп бербейт [16]. А бул болсо, жүктөө-түшүрүү жумуштары боюнча келтирилген катчылыктарга чыныгы ишти аткарган ташуучу эмес, жөнөтүүчү (алуучу) өзү жооп берет дегенди билдирет. Анткени, акыркыны ишке ашыруу транспорттук мыйзамдарда жана уставдарда баяндалгандай жүзөгө ашырылат, ошондуктан карап жаткан келишимди транспорттук деп атоого толук негиз бар.

Кээ бир транспорттук мыйзамдарда жогоруда каралган келишимдерден тышкары, уюштуруучулук келишимдерди түзүү мүмкүнчүлүгү каралган. Алардын пайда болушу транспорттун иштөө өзгөчөлүгүнө байланыштуу жана ташуу келишиминин консенсуалдуу мүнөзүн дагы бир ирет тастыктады.

Жөнөтүүчү менен ташуучунун ортосунда көптөн бери ташууга даярдык көрүү боюнча уюштуруу иштери алдын ала макулдашылган, ташуу келишими, транспорт каражатын жүктөөчү пунктка жиберген учурдан тартып түзүлдү деп саналат. Ошондуктан, мындай келишимдер, анын узактыгына жараша юридикалык илимде, узак мөөнөттүү ташууларды уюштуруу келишимдери деген наамды алган.

Бул аталышта алар азыркы Кыргыз Республикасынын жарандык кодексине киргизилген: “Жүктөрдү

ташууну уюштуруу жөнүндө келишим боюнча ташуучу шартташкан көлөмдөгү жүктөрдү белгиленген мөөнөттө кабыл алууга, ал эми жүк ээси ташууга берүүгө милдеттенет. Жүктөрдү ташууну уюштуруу жөнүндө келишимде транспорт каражаттарын берүүнүн жана ташууга жүктөрдү көрсөтүүнүн көлөмү, мөөнөтү жана башка шарттары, эсептешүүнүн тартиби, ошондой эле ташууну уюштуруунун башка шарттары аныкталат” [1].

Кийинчерээк уюштуруучулук келишимдердин мындан аркы жайылуусу (таркоосу) атайын транспорттук эрежелерде орун алды. Алсак, Кыргыз Республикасында автотранспорт каражаты менен жүк ташууларды уюштуруу эрежесинде муга чейин жок болгон эреже пайда болгон [17]. Ага ылайык, “Жүк ташуучу жана жүк жөнөтүүчү (жүктү кабыл алуучу) жүктөрдү тынымсыз ташууну ишке ашыруу зарыл болгон учурларда жүктөрдү ташууну уюштуруу жөнүндө узак мөөнөттүү келишимдерди түзүшү мүмкүн”. Бул биздин оюбузча, диспозитивдүүлүк белгиси артыкчылык кылган, автомобилдик транспортто ташууну пландоонун өзгөрүлүшү менен айтылат (тастыкталат).

Ошондуктан, уюштуруучулук келишимдердин алкагында ташуу процессине даярдык көрүү боюнча көптөгөн суроолор чечилет. Бул иштин мүнөзү, бул жерде аткарылуучу иш-аракеттердин мазмуну жарандык кодекстин, транспорттук уставдардын жана кодекстердин эрежелери менен аныкталгандыктан бул келишимдерди транспорттук келишимдердин катарына киргизүүгө жол берет.

Демек, Ташууну жана жүктөрдү, жүргүнчүлөрдү жана багажды жеткирүү процессин камсыз кылган кошумча операцияларды транспорттук кызмат деп атоого болот деген чечимге келсек болот. Алар өз кезегинде, эки топко бөлүнүшү мүмкүн. Биринчисин автомобилдик транспорт менен ташуу өзү түзсө, экинчисин ташууну камсыз кылууга багытталган ар кайсы тектеги операциялар түзөт. Аларды аткаруу боюнча ишмердүүлүк – көмөк көрсөтүүчү (кошумча) кызматтар деп эсептелет.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын жарандык кодекси 1996-жылдын 8-майынан тартып №15 // Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы. Көрүү тартиби: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4?cl=ru-ru>
2. Щенникова Л.В. Гражданско-правовое понятие обязательства // «Законодательство» журналы. - М., 2008-ж. №8. 9-12-бб. Көрүү тартиби: <http://base.garant.ru/5174498>
3. Романович А.Н. Транспортные правоотношения. Минск: «Университетское» басмаканасы. 1984-ж. 126-б. Көрүү тартиби: https://studme.org/44463/pravo/transportnye_obyazatelstva
4. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинение. 23-том, 2-басылыш. - М., 1960-ж. 203-204-бб. Көрүү тартиби: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t23.pdf>
5. Советское гражданское право. М., 1982 ж, 2-том. 125-б.

6. Брауде И.Л. Договор подояда // Отдельные виды обязательств. М.: “Госюриздат” басмаканасы 1954-ж. 221-бет. Көрүү тартиби: <https://books.google.kg>
7. Алексеев С.С. Общая теория права. - М., 1982-ж. 2-том. 161-б.
8. Гражданское право. 2-бөлүм. - М., 1980-ж. 192-б.
9. Советское гражданское право. 2-б. В.А. Рясенцева, Н.П. Волошиналардын редакциясы алдында жазылган окуу китеби. - М., 1987-ж. 165-б.
10. Мисалы караныз: Гуськова И.В. Новое в правовом регулировании эксплуатации подъездных путей. - М., 1964-ж. 3-чыгарылыш. 128-129 б-б.; Сухинин В.Й. К вопросу о правовой природе договора на эксплуатацию железнодорожного подъездного пути. - Томск, 1971-ж.
11. Сергеева А.П., Ю.Х. Толстойлордун редакциясындагы “Гражданское право” окуу китебинин 2-тому. - М. 2003-ж. - 433-б.
12. Романович А.Н. Транспортные правоотношения. - Минск. 1984-ж. 39-б.
13. Кыргыз Республикасынын жарандык кодекси 1996-жылдын 8-майынан тартып №15 // Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы. Көрүү тартиби: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4?cl=ru-ru>
14. КР Аба кодексинин 149-беренеси // «Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы». // Көрүү тартиби: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111262>
15. Кыргыз Республикасында автотранспорт каражаты менен жүк ташууларды уюштуруунун эрежелери. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 21-майындагы №311 токтому менен бекитилген. Көрүү тартиби: <http://mtd.gov.kg/pravila-organizatsii-gruzovyh-perevozok-avtotransportnym-sredstvom-v-kyrgyzskoj-respublike/>
16. Смирнов В.Т., Яковлева В.Ф. Правовые проблемы перевозки и материально-технического снабжения. - Ленинград 1978-ж. - 127-128-бб.
17. Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинин 715-беренеси. 1996-жылдын 8-майынан тартып №15 // Кыргыз Республикасынын укуктук маалыматтардын борборлоштурулган банкы. Көрүү тартиби: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/4?cl=ru-ru>
18. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2015-жылдын 21-майындагы №311 токтому менен бекитилген Кыргыз Республикасында автотранспорт каражаты менен жүк ташууларды уюштуруунун эрежесинин 10 параграфы. Көрүү тартиби: <http://mtd.gov.kg/pravila-organizatsii-gruzovyh-perevozok-avtotransportnym-sredstvom-v-kyrgyzskoj-respublike/>

Рецензент: к.ю.н., доцент Мурзабекова Ж.Т.